

policy and their measures to ignore or circumvent the housing policy bans set by the regulator). It was clarified that the main purpose of the housing policy of the authorities during the years of the NEP (1921–1928) was to preserve and restore the housing stock. At the same time, the state clearly set the goal of consolidating capital and efforts of citizens to restore the housing stock. It was established that the construction of private housing contradicted the concept of the Bolsheviks on the socialization of life. A discrepancy was found between the relatively soft policy of the official government to encourage individual construction and measures for the systematic reduction of such construction, which was carried out mainly by «nonlabor elements» and did not correspond to the communist concept of collective residence. Since 1928, individual construction of the population of Kharkiv was severely controlled not only administration of the enterprises through which financing, but also the state in general was carried out. Supervision and control provided ordering of individual housing construction, strengthening of technical supervision of it and development of actions for its rationing in scales of the whole country.

Key words: NEP, new housing policy, de municipalization, private housing, unauthorised construction.

УДК 94:614.842.83.054 (477) «1932–1934»

Михайло Харламов

ДЕСЯТИДЕННІ ПОЖЕЖНІ СЕМІНАРИ ДЛЯ БРИГАДИРІВ КОЛГОСПНИХ ПОЖЕЖНИХ КОМАНД УСРР (1932–1934 РР.)

Метою дослідження є розгляд основних аспектів роботи однодекадних пожежних освітніх семінарів для начальників сільських пожежних команд на території УСРР у 1932–1934 рр. У науковому дослідженні характеризуються загальні питання організації пожежно-технічних семінарів для сільських керівників пожежної охорони. Також розглядаються малодосліджені питання змісту освітніх програм семінарів із підвищення кваліфікації пожежних працівників колгоспів України. У статті використовувалися проблемно-хронологічний та історико-системний методи дослідження, що дозволили об'єктивно підійти до аналізу окреслених наукових питань. Ця наукова стаття базується на архівних джерелах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України.

Ключові слова: пожежні семінари, підвищення кваліфікації, навчальна програма, пожежні дисципліни, пожежні команди.

Дослідження історії пожежної освіти у 1930-х рр. в Україні майже не розглядалася українськими науковцями. Окремі питання цього напрямку вивчали А. Томіленко [1], Л. Богун [3], П. Ключ, В. Палюх, В. Пустомельник [4], М. Харламов [5], однак проблеми організації десятиденних освітніх курсів для пожежних не вивчалися. При цьому, слід зауважити, що розгляд окремих аспектів вогнеборчої справи в Україні у 1930-х рр. є присутнім в українській та радянській історіографії. Вказана наукова проблематика, на наш погляд, безумовно, має науково актуальний характер, оскільки жодних наукових досліджень із зазначеної тематики не існує.

Метою статті є аналіз характерних особливостей створення та діяльності десятиденних пожежних семінарів для керівників колгоспних пожежних команд УСРР у 1932–1934 рр.

На початку 1932 р., відчуваючи кадровий «пожежний» голод у сфері сільського господарства, Всеукраїнська спілка сільськогосподарських колективів (Укрколгоспцентр) запропонувала українським колгоспним спілкам організувати та провести на місцях десятиденні пожежні семінари для бригадирів сільських пожежних команд. Їх планувалося провести декілька, у різних, пристосованих у пожежному аспекті, колгоспах українських округ, щоб охопити якомога більше сільської території кваліфікованими пожежними кадрами. Викладачами мали стати районні пожежні інспектори, яких на час проведення семінарів звільняли від виконання основних обов'язків. Їм не платили зарплатню за викладання, а залишали ставку районного інспектора. За відсутності пожежного районного інспектора або через його недосвідченість, учителями на семінарах могли бути інші досвідчені та авторитетні пожежні працівники районів. Витрати на проведення семінарів покладалися на колгоспи, які відряджали осіб для навчання, а у райвиконкомах був працівник, який відповідав за організацію і проведення пожежних міні-курсів [2, арк. 7].

Пожежні семінари мали на меті: ознайомити бригадирів колгоспних пожежних бригад з основними аспектами пожежної справи, з метою кращої організації та керівництва колгоспними командами вогнеборців. На пожежні семінари запрошувалися старшини або заступники старшин

колгоспних пожежних бригад, або начальники загонів, або рядові пожежні, що за своїми здібностями могли бути призначені на згадані посади. Пожежні мали бути старше 18 років, знати 4 арифметичні дії з цілими числами, вміти читати, висловлювати усно і письмово свої думки. Навчання тривало 9 робочих днів, з одним вихідним, уроки йшли 7 год. вдень, ввечері дві години давалося на самопідготовку. Усього семінаристи працювали 63 навчальні години, з них 20 годин були практичними. Вони вивчали виключно «пожежні» дисципліни [2, арк. 1].

Майбутні начальники колгоспних пожежних команд вивчали пожежну профілактику (10 год.), а саме: несправності приборів опалення, освітлення, їх різновиди, правила використання; правила безпечного запалення вогню; особливості підпалів та боротьбу з ними; види сільськогосподарської техніки та двигунів; протипожежні заходи на території молочення хлібу; правила зберігання та розливу горючих рідин; протипожежні заходи, у приміщеннях, де демонструвалися кінофільми; протипожежні заходи у столових, хлібопекарнях, майстернях, машинних відділах, млинах, олійницях, зерносховищах; боротьбу з пожежами від сажі [2, арк. 1].

Десять годин відводилося на вивчення тактики ліквідації пожеж. Учні мали знати – «Загальні правила гасіння пожеж, ступінь небезпеки та розповсюдження пожежі, загальне керівництво на пожежі, розстановку пожежних сил, взаємовідносини та управління гасінням пожежі при одночасному прибутті декількох команд або професійної та добровільної пожежної дружини, локалізацію пожежі, несення варті на пожежищі після локалізації пожежі, повалення димарів, особливості гасіння пожеж у селищах, хатах, школах, аптеках, дитячих яслах, кінотеатрах, льохах з горючою рідиною, пожежогасіння соломи, посівних площ, сажі у димарях, простінків, стін та стель тощо» [2, арк. 8]. Розділ пожежної механіки аналізувався наступним чином: учасники десятиденного семінару розбиралися із ручними пожежними насосами (різними типами, будовою, доглядом за ними, ремонтом, призначенням частин насосу тощо); гідропультами, принципами їх будови, особливостями роботи з ними; механічними насосами (мотопомпами, коловоротними та відцентрованими насосами); пожежними шлангами та їх складовими, з доглядом та ремонтом за ними; вогнегасниками, їх різновидами та принципами роботи; протипожежним рятувальним, протидимовим, тягловим приладдям; гайками, брандспойтами, мундштуками; пожежними ходами та їх призначенням (автомобільним, трубним, трубно-бочковим, багровим, бочковим) [2, арк. 2]. На жаль, для пожежної механіки виділяли усього 8 год.

Вивчали також водопостачання та будівельну справу «...пожежне водопостачання, водогони, джерела сільського водопостачання, їх використання; специфіку будування запасних водоймищ та водозбірних споруд, будування під'їздів до річок, ставків та колодязів, особливості використання води як засобу пожежогасіння; будування стаєнь, кошар, корівників, свинарників, кузень, зерносховищ, майстерень, прибори опалення та правила їх використання» [2, арк. 3].

Отримані теоретичні знання пожежні використовували на практичних заняттях. Відпрацьовували дії вартового під час несення служби під час сполоху, несли вартову службу, робили виїзди на пожежі та розбирали типові ситуації, виконували обов'язки різних категорій пожежних на пожежі згідно з інструкцією, гасили штучні пожежі, ув'язували та пригвинчували пожежні гайки, прокладали шланги ремонтували їх, відпрацьовували вправи у протидимових та інших апаратах, розбирали, збирали та заряджали вогнегасники, розбирали, збирали та ремонтували пожежні насоси [2, арк. 2]. При цьому пожежні мали знати і деякі теоретичні дані: «Типи пожежних організацій, положення та інструкції про організацію пожежної охорони колгоспах, нормальний статут для пожежних дружин в радгоспах, колгоспах та МТС УСРР, організацію колгоспних пожежних бригад» [2, арк. 3]. Але все ж таки часу на вивчення предметів не вистачало.

З українських округ рапортували як про відкриття та успішне проведення семінарів: з Волині [2, арк. 12], Сумщини [2, арк. 18], Кіровоградщини [2, арк. 23, 110], Черкащини [2, арк. 24], Київщини [2, арк. 25], Чернігівщини [2, арк. 47], Херсонщини [2, арк. 74], Донеччини [2, арк. 75], Полтавщини [2, арк. 94, 109], Луганщини [2, арк. 107], Миколаївщини [2, арк. 119, 124].

Однак були і проблеми із відкриттям одноденних міні-курсів у деяких регіонах України. Зокрема, із Роздільнянського [2, арк. 87] та Цебриківського районів [2, арк. 90] Одеської округи, Ляховецького району Шепетівської округи [2, арк. 89], Великоолександрівського району Херсонської округи [2, арк. 91], Печенізького району Харківської округи [2, арк. 92], Василівського району Запорізької округи [2, арк. 93], Оболонського району Київської округи [2, арк. 94], Канівського району Черкаської округи [2, арк. 116] надходили листи до Укрколгоспцентру про неможливість проведення пожежних семінарів через відсутність кваліфікованих викладачів, коштів та часу. Представники згаданих районів просили допомоги ув центру для проведення необхідного заходу.

Проведення занять на курсі-семінарі було своєрідним, викладачі могли вести різні предмети, що відображалось на якості знань, часу для їх закріплення бракувало, контролю за знаннями не проводилося. Однак за умов «кадрового голоду», і такі семінари були корисними для поліпшення протипожежної охорони села. Слід сказати, що робота курсів була організовано дещо хаотично, на

місцях організатори могли вносити власні корективи в освітній та робочий процес. Зокрема, своєрідною була робота пожежного семінару Хорольської районної колгоспної спілки Полтавської округи, який охопив 63 особи пожежних. Його робота відрізнялася від роботи семінару на Глухівщині. Робочий день розпочинався у 6.00 год. і тривав до 8.30 год. потрібно було поспішати та вмитися, з 8.30 год. – до 9.00 год. були ранкові настанови та перевірка особового складу, з 10.00 год. – до 16.00 год. були заняття. З 16.00 год. – масова робота у клубі Хорольської пожежної команди за участю пожежних. З 18.00 год. – до 21.00 год. учні повторювали отримані знання та читали такі книги: Требезов Н. П. «Пожежна тактика», Казанський С. Л. «Охорона зерносовищ від пожеж», Корольов А. Е. «Пожежна охорона промислових підприємств» [2, арк. 105].

Заняття проходили також за оригінальною методикою. Кожен день присвячувався окремій проблемі, без розподілу навчальних годин. У перший день упродовж 7 год. усі вивчали статут пожежних дружин 1931 р. та брошуру «Противопожежна охорона колгоспів та МТС»; на другий та третій день продовжували вивчати літературу, аналізували приладдя пожежної машини «Червоний факел»; четвертий день – присвячувався вивченню вогнегасника «Богатир № 3», його складових частин, застосування та зарядці вогнегасника; п'ятий день – вивчення пожежних бочок та тяглогового пожежного реманенту, зберіганню та розташуванню пожежного майна; шостий день – вихідний. На сьомий день семінаристи вивчали організацію пожежних бригад, розрахунки їх на загоны трубників, сокирників, охоронців та водопостачальників, аналізували обов'язки пожежних у загонах, отримували інформацію про стихійні лиха, вибухи та особливості несення варті. Останні два дні семінару майбутні бригадири пожежних колгоспних бригад виїжджали на навчальні пожежі із Хорольською пожежною командою, відпрацьовували практичні навички, збирали, розбирали та чистили пожежне приладдя [2, арк. 106].

Предмети могли змінюватися та доповнюватися на семінарах, як, наприклад, це було у Новобузькому районі Миколаївської округи. Вони виключно проводили лекції із предметів, не проводячи практичних занять. Так їм викладалася «... пожежні механіка, тактика, профілактика, практика, водопостачання, вогнетривке будівництво – 22 години (викладач Ковальчук), математика, діловодство і рахівництво – 21 година (викладач Гончаренко), організація праці в колгоспах – 2 години (викладач Гарбман), машинознавство – 4 години (викладач Рядченко), Іпозітологія (кінські хвороби) – 4 години (викладач Гнідий), суспільствознавство – 7 годин (викладач Бутенко), хімічна оборона – 2 години (викладач Каверин), праця пожежних команд в умовах ПВО – 4 години (викладач Нікулін), електротехніка – 2 години (викладач Куделін)» [2, арк. 125]. Не зрозумілим було рішення надати мінімальну кількість годин електротехніці, машинознавству, при цьому виділити на опрацювання математики та діловодства 21 год.

Таким чином, організація пожежних десятиденних семінарів проводилася своєрідною, подекуди хаотичною, однак, слід відмітити її масовість. Короткотермінові пожежні семінари у 1930-х рр. мали достатньо проблем у своєму розвитку, однак вони сприяли швидкому підвищенню кваліфікації сільських пожежних працівників, що позитивно впливало на зменшення динаміки кількості пожеж.

Список використаних джерел

1. Томіленко А. Г. Підготовка кадрів у галузі пожежної безпеки в Україні у 20–30-х роках ХХ століття // Гуманітарний вісник Черкаського державний технологічний університет. 2016. Вип. 25 (9). С. 75–83.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 559. Оп. 1. Спр. 2369. 138 арк. 3. Богун Л. В. Вищі навчальні заклади ДСНС України: історія створення, особливості розвитку та етапи становлення: дис. канд. іст. наук. Черкаси, 2016. 254 с. 4. Клюс П. П., Палюх В. Г., Пустомельник В. П. Кузница огнеборцев: Очерк истории Харьковского института противопожарной безопасности. К 70-летию со дня основания. Харьков: Фолио, 1998. 272 с. 5. Харламов М. Борьба с пожарами на территории Харьковщины у первой половине 1930-х годов // The scientific heritage. 2018. № 26. Том 3. С. 7–12.

References

1. Tomilenko A.H. Pidhotovka kadriv u haluzi pozhezhnoi bezpeky v Ukraini u 20–30-kh rokakh XX stolittia. [Training of personnel in the field of fire safety in Ukraine in the 20–30th years of the XX century]. Humanitarnyi visnyk ChDTU, 2016. Vyp. 25 (9), s. 75–83.
2. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh organiv vlady i upravlinnia Ukrainy. F. 559. Op. 1. Spr. 2369. 138 ark. 3. Bohun L.V. Vyshchi navchalni zaklady DSNS Ukrainy: istoriia stvorennia, osoblyvosti rozvytku ta etapy stanovlennia [Higher educational establishments of the DNS of Ukraine: history of creation, peculiarities of development and stages of formation]: Dys. kand. ist. nauk: 07.00.01. Istoriiia Ukrainy, 2016. 254 s. 4. Klyus P.P., Palyukh V. G., Pustomel'nik V.P. Kuznitsa ognebor'tsev: Ocherk istoriii Khar'kovskogo instituta protivopozharnoy bezopasnosti. K 70-letiyu so dnya osnovaniya [Forge firefighters: Essay on the history of the Kharkov Institute of Fire Safety. To the 70th anniversary of its foundation]. Khar'kov: Folio, 1998. 272 s. 5. Kharlamov M. Borotba z pozhezhamy na terytorii Kharkivshchyny u pershii polovyni 1930-kh rokiu [Fighting the fires on the territory of the Kharkiv region in the first half of the 1930's]. The scientific heritage. Tom 3. № 26. 2018. S. 7–12.

Mykhailo Kharlamov

THE WORK OF TEN-DAY FIRE SEMINARS FOR BRIGADIERS OF COLLECTIVE-FARM FIRE TEAMS OF UKRAINE IN 1932–1934.

The purpose of the study is to consider the main aspects of the work of one-decade fire educational seminars for the heads of rural fire brigades on the territory of the Ukrainian SSR in 1932–1934. The scientific research describes the general issues of the creation and operation of fire and technical seminars for rural firefighters of the Ukrainian republic. Also reviewed are low-researched issues of the content of educational programs of training seminars for firefighters of Ukrainian collective farms. In the beginning of 1932, having felt the humanitarian «fire» hunger in the field of agriculture, the All-Ukrainian Union of Agricultural Collectives (Ukrkholgospsentr) offered Ukrainian collective farm unions to organize and conduct on the ground ten-day fire workshops for the brigades of village fire brigades. They were planned to hold a few, in different, firefighting, kolkhozes of the Ukrainian districts, in order to cover as many rural areas as possible by qualified firefighters. The district fire inspectors, who at the time of the seminars were dismissed from performing their main duties, were to become teachers. They were not paid salaries for teaching, but left the rate of the district inspector. In the absence of a fire district inspector or because of his inexperience, other experienced and authoritative district fire brigades could have been present at the seminars by teachers. The cost of conducting seminars was relied on collective farms that sent people to study, and in the district executive committees there was a man who was responsible for the organization and conduct of fire mini-courses.

The article used the problem-chronological and historical-systematic methods of research, which allowed to objectively approach the analysis of the identified scientific issues. This scientific article is based on archival sources of the Central State Archives of Supreme Authorities and Governments.

Key words: fire brigade, fire seminars, advanced training, training program, fire fighting disciplines, fire brigades.

УДК 94 (477) «1941/1944»

Михайло Куницький

ПІЛЬГОВИЙ РЕЖИМ ОПОДАТКУВАННЯ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА» (1941–1944 РР.)

Використавши широке коло архівних документів та проаналізувавши спеціальну історичну літературу, автор публікації з'ясовує систему податкових пільг, які встановлювалися при організації збору податкових платежів у Райхскомісаріаті «Україна» – найбільшому за розмірами й чисельністю населення німецькому окупаційному адміністративно-територіальному утворенні. При цьому здійснюється реконструкція тих пільг, які надавалися місцевому населенню при зборі податкових платежів, які здійснювалися окупаційною адміністрацією Райхскомісаріаті «Україна» у сфері налагодження системи податкового тиску, спрямованого на українське суспільство.

Автор публікації встановив, що німецькою окупаційною адміністрацією розроблено систему пільг в податковій структурі, яка діяла в межах Райхскомісаріаті «Україна». Ця система передбачала надання певних пільг та інших матеріальних преференцій в оподаткуванні місцевого соціуму. Звісно, що пільговий податковий режим встановлювався лише для окремих категорій платників. Він визначався такими параметрами, як: вік, стан здоров'я, національність платників податків, службове становище працівника. Пільги в оподаткуванні стосувалися й підприємств, підпорядкованих місцевим урядам. Але при цьому, податкові зобов'язання не скасовувалися, а перекладалися на територіальну громаду в цілому, фактично вводячи цим самим колективну відповідальність за сплату податків і зборів.

Ключові слова: податки, збори, нормативно-правові акти, окупаційна адміністрація, окупаційна політика.

Гітлерівська окупація перетворила українське суспільство на суб'єкт тотальної економічної експлуатації, а податкова політика в Райхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ) спрямовувалася на реалізацію стратегічного завдання створення «життєвого простору» для німецького народу. Інші цілі окупаційну адміністрацію РКУ не цікавили. Тому актуальність теми дослідження, на наш погляд, не може викликати заперечень.

Заявлена проблема в історичній науці вивчена лише частково. У комплексному та системному вимірах вона так і не знайшла свого відображення в історіографії. Відомі лише окремі публікації